

TURKEY'S STRATEGIC INTERESTS IN CENTRAL ASIA

Sh. M. Boykhonov

Senior Lecturer at the Department of Political Science
National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek
Doctor of Philosophy (PhD) in Political Sciences
e-mail: boyxon.@gmail.com
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Central Asia region, Central Asia, South Asia and the Middle East, TRASEKA, TANAP, Shanghai Cooperation Organization, economic cooperation, mutual trade turnover, regional security, governance, economic and political relations, geostrategic planning.

Abstract: Relations between Turkey and the Central Asian states are characterized by consistency, multidimensionality, and mutual geopolitical interest. The article outlines the key areas of cooperation with Central Asian countries within the framework of Turkey's foreign policy concept.

Received: 11.02.26

Accepted: 12.02.26

Published: 13.02.26

TURKIYANING MARKAZIY OSIYODAGI STRATEGIK MANFAATLARI

Sh.M.Boyxonov

Siyosatshunoslik kafedrasida katta o'qituvchisi
Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
M. Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti
e-mail: boyxon.@gmail.com
Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo mintaqasi, Markaziy Osiyo, Janubiy Osiyo va Yaqin Sharq, TRASEKA, TANAP, ShHT, Iqtisodiy hamkorlik, O'zaro tovar aylanmasi, Mintaqaviy xafvsizlik, Markaziy boshqaruv, Iqtisodiy-siyosiy munosabatlar, Geostrategik reja.

Annotatsiya: Turkiya va Markaziy Osiyo (MO) davlatlari o'rtasidagi munosabatlar o'zining izchilligi, serqirraligi hamda o'zaro geosiyosiy manfaatdorligi bilan ajralib turadi. Turkiya tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasida Markaziy Osiyo davlatlari

bilan hamkorlik asosiy yo'nalishlariga oid ma'lumotlar keltirilgan.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ТУРЦИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Ш. М. Бойхонов

Старший преподаватель кафедры политологии

Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Доктор философии (PhD) по политическим наукам

e-mail: boyxon@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:	Регион	Аннотация:	Отношения между
Центральной Азии, Центральная Азия, Южная Азия и Ближний Восток, TRASEKA, TANAP, Шанхайская организация сотрудничества, экономическое сотрудничество, взаимный товарооборот, региональная безопасность, государственное управление, экономико-политические отношения, геостратегическое планирование.	Турцией и государствами Центральной Азии отличаются последовательностью, многоплановостью и взаимной геополитической заинтересованностью. В статье представлены ключевые направления сотрудничества стран Центральной Азии в рамках концепции внешнеполитической деятельности Турции.		

Kirish. Bugungi kunda Turkiya tashqi siyosiy strategiyasida Markaziy Osiyo mamlakatlari muhim o'rin egallab kelmoqda. 1990-yillarda AQSh Turkiyaning Markaziy Osiyo mintaqasi davlatlari bilan siyosiy va harbiy hamkorligini rivojlantirishni qo'llab-quvvatladi va bu yerda Rossiya hamda Eronning ta'sirini susaytirishda Turkiyaga ko'maklashdi [1].

Shuningdek, Anqara o'sha davrda Markaziy Osiyo davlatlariga Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti, Islom hamkorlik tashkiloti va Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotiga a'zo bo'lishiga yordam ko'rsatdi [2].

Muhokama va natijalar. Markaziy Osiyo davlatlari mustaqilligining dastlabki yillarida Turkiyaning bozor iqtisodiyotiga o'tish modeli mintaqa davlatlari orasida mashhur bo'lgan edi. Shuning uchun ham, Turkiya bu mintaqada turk modeli asosida siyosiy va iqtisodiy tuzumni yaratishga harakat qildi. Turkiya andozasi orqali davlatchilik qurish bu hududda rasmiy Anqaraga moyil kuchlarning vujudga kelishiga imkon yaratar edi.

Bundan tashqari, Turkiya Sobiq Ittifoqning turkiyzabon davlatlariga kirib kelishida islom dini ham ta'sir ko'rsatdi. Rasmiy Anqara turli yo'llar bilan Markaziy Osiyo davlatlariga islom dini orqali ta'sir qilishga kirishdi.

Shu bilan birga, 1991-yildan boshlab Turkiya rahbarlari “katta talabalar loyihasi” ni amalga oshirishga kirishdilar. Bunda Turkiyaning xususiy tadbirkorlari va nohukumat tashkilotlari Markaziy Osiyo davlatlarida ko‘plab o‘quv yurtlari ochishga erishdilar.

Bu davrda Turkiya modelidan keyin lotin alifbosiga o‘tib, u bilan qizg‘in iqtisodiy aloqalarni yo‘lga qo‘ygan Turkmanistonda Anqaraning ta’siri kuchli bo‘ldi. Turkiya Qozog‘iston va Qirg‘iziston bilan esa yaqin biznes aloqalarini yo‘lga qo‘ydi [3].

Bugungi kunga kelib, turk siyosatchilari tomonidan ilgari surilayotgan va Turkiyaning Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi tashqi siyosatining konsepsiyasi takomillashib bormoqda [4].

Turkiya OAVlari bu borada asosiy e’tiborni turkiy millatlarning madaniy va tillarining yagonaligiga qaratadi. Turkiya va Markaziy Osiyo davlatlari madaniy hamkorligining rivojlanishi natijasida turk rahbariyati tomonidan ulkan turk dunyosini yuzaga kelishi va u Adriatika dengizidan to Buyuk Xitoy devorigacha bo‘lgan hududni egallaydi, degan g‘oya ilgari suriladi.

Bugungi kunda Markaziy Osiyoda 4 ta asosiy mintaqaviy aktor mavjud bo‘lib, Xitoy hozirgi vaqtda mintaqaga iqtisodiy ta’sir ko‘rsatadigan “katta o‘yin” ning ishtirokchilaridan biridir.

Shuningdek, Kaspiy dengiziga kirish imkoniga ega va havzaning tabiiy resurslaridan foydalanadigan Eron nafaqat uglevodorod resurslariga boyligi, balki o‘z qo‘shnilari bilan etnomadaniy aloqada bo‘lib, asosan Tojikistonda siyosiy jarayonlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Qolaversa, Rossiya mintaqa davlatlari bilan MDH, KXShT, YeOII, ShHT kabi xalqaro tashkilotlar darajasida hamkorlik qilmoqda. Rus ta’siri mintaqadagi davlatlarda jamiyat va siyosiy jarayonlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Mintaqa davlatlari bilan tarixiy, til, diniy va madaniy aloqalarda o‘xshashliklarga ega bo‘lgan Turkiya esa “katta o‘yin”ning yangi ishtirokchisidir [5].

Geosiyosiy jihatdan Turkiya MOdagi ta’sir uchun kurashda avvalo Rossiya bilan, keyingi o‘rinlarda Xitoy va Eron bilan to‘qnashadi. O‘tgan asrning 90-yillaridagi qisqa tanaffusdan so‘ng mintaqaga Rossiyaning qaytishi Turkiyaning imkoniyatlarini chekladi. Bugungi kunda, Moskva va Anqara MDH makonida Markaziy Osiyo va Kavkaz davlatlari uchun raqobatlashmoqda. Markaziy Osiyoda Xitoy omilining o‘sishi, jumladan, Shanxay hamkorlik tashkiloti (ShHT)ning tuzilishi Turkiya imkoniyatlarini yanada qisqartirdi. Anqaraning iqtisodiy zaifligi va Markaziy Osiyo davlatlarining Turkiya ta’siriga tushib qolishni hohlamaganliklari Turkiyaning maqsadlariga to‘sqinlik qildi.

Turkiya Markaziy Osiyo davlatlaridan geografik jihatdan uzoq bo‘lganligi, hamda mintaqada Rossiyaning siyosiy ta’siri va Xitoyning iqtisodiy ta’siri bilan raqobat qila olmaydi. Anqara mazkur davlatlarga muqobil ravishda asosan “yumshoq kuch” bo‘lgan madaniy

hamkorliklar, maxsus ta'lim muassasalarini qurish va ularni moliyalashtirish, shuningdek, o'zining kino, musiqa va adabiyotini targ'ib qilishi mumkin.

Turkiya ommaviy madaniyati mahsulotlari - musiqa, kino, teleseriallar Markaziy Osiyo davlatlari rasmiy vakillari tomonidan davlat telekanallarida ularga ruxsat bermagan bo'lsa ham mintaqada davlatlarida doim ishtiyoq bilan qabul qilingan [6].

Bugungi kunda Turkiya tashqi siyosatida ham yetarlicha aniq qarashlar mavjud emas. Xususan Rossiya bilan Turkiya so'nggi mojaroli vaziyatlarni unutishga urinayotgan bo'lsa-da, mutaxassislar hali xam muammolar to'la hal qilinmagan deb hisoblaydi [7].

Anqaraning Yevropa Ittifoqi va AQShga nisbatan pozitsiyasi esa umuman aniq emas. Anqara ShHTga "dialogue partner" maqomida siyosiy bayonotlarni e'lon qilib so'nggi ikki tashkilotning kuzutuvchi davlat sifatida ishtirok etib, Xitoyning yangi tashabbusiga qiziqish bildirgan bo'lsa-da, uning Xitoy bilan munosabatlariga ham aniq baho berish qiyin.

2016 - yilning iyul oyida Turkiyaning amaldagi hukumatiga qarshi harbiylar tomonidan amalga oshirilgan davlat to'ntarishidan so'ng mamlakatda Nurchilar siyosiy oqimi faoliyati to'xtatildi. Oqibatda Turkiya tashqi siyosatida Markaziy Osiyoga nisbatan qarashlar tizimining yangi davri boshlandi [8].

2017 - yilda esa Turkiyaning Markaziy Osiyo mintaqasida o'z ta'sir darajasini oshirish strategiyasi taqdim etildi. Mazkur strategiyada o'zaro hamkorlikning yo'nalishlari sifatida Turkiya tomonidan moliyalashtiriladigan maktablar, turk kengashi [9] va harbiy hamkorlik ko'rib chiqildi.

Bundan tashqari, Turkiya 2019 - yildan boshlab prezidentlik Respublikasi bo'lganidan keyin, mintaqaviy kuch bo'lishga harakat qilmoqda.

Tahlillarga ko'ra, Turkiya Markaziy Osiyoda iqtisodiy, demografik, geografik va harbiy imkoniyatlari tufayli O'zbekistonga asosiy e'tiborni qaratmoqda. Shuning uchun, O'zbekistonga Turkiya tomonidan yangidan qiziqish bildirilib, mazkur davlat Turkiyani mintaqadagi geostrategik rejalarini qayta ko'rib chiqishga majbur qildi.

Markaziy Osiyo mamlakatlarining iqtisodiy imkoniyatlari oshib borar ekan, Turkiya iqtisodiyoti eksportga yo'naltirilganligi sababli, Markaziy Osiyo davlatlarini o'z mahsulotlariga importchi sifatida ko'rmoqda. Qolaversa, Anqara Markaziy Osiyo davlatlaridan neft va gaz resurslarini import qilishdan ham manfaatdor hisoblanadi [10].

Bugungi kunda Turkiyaning mintaqaga kirib kelishida savdo - iqtisodiy yo'nalish ustuvorlik kasb etmoqda. Turkiya iqtisodiy salohiyatining o'sishida mintaqada bilan hamkorlik muhim o'rin tutadi. Turkiya geografik joylashuvidan kelib chiqib, MOning Yevropa va ochiq dengiz portlariga chiqishda o'zining imkoniyatlarini muqobil variat sifatida ko'rsatmoqda.

Xususan, Anqaraning asosiy geosiyosiy manfaatlaridan yana biri Markaziy Osiyo mintaqasida Turkiya orqali ochiq dengizga chiqadigan transport koridorini qurish, bu borada Boku va Tbilisi orqali o'tadigan TRASEKA loyihasini keltirish mumkin.

Qolaversa, Turkiya uchun Markaziy Osiyo o'z tovarlarini sotishda bozor rolini ham o'ynadi. Yevropadagi raqobatga dosh berolmayotgan Turkiya tovarlari uchun Markaziy Osiyo qulay bozor hisoblanadi [11].

Shuningdek, Turkiya Yevroosiyoning "energiya birjasi" bo'lishga intilib, sharqdan g'arbga boradigan energiya oqimlarini monopollashtirmoqda, buning yaqqol namunasi sifatida 2023-2025 yillar oralig'ida yiliga o'rta hisobda 60 mln tonna neft yetkazib beradigan Boku-Tbilisi-Jeyxan quvurini ishga tushirganini aytish mumkin [12].

Shu bilan birga, Turkiya Markaziy Osiyo davlatlari va Xitoy ishtirokida transport va logistika loyihalarini amalga oshirishdan manfaatdor. Ulardan biri Boku-Tbilisi-Kars temir yo'li bo'lib, Anqara bu yo'l orqali Buyuk Ipak yo'llari tarmog'idan biriga aylanmoqchi. Qolaversa, Turkiya orqali Ozarbayjondan Yevropaga o'tuvchi Trans-Anatoliya gaz quvuri (TANAP) loyihasida mintaqa davlatlarining ishtiroki ancha istiqbolli ko'rinadi. Shuningdek, Transkaspiy gaz quvuri orqali turkman gazini Turkiya orqali Yevropaga yetkazish loyihalari ham mavjud [13].

Turkiyaning Markaziy Osiyo mintaqasidagi strategik manfaatlarini amalga oshirishdagi vazifalari bir nechta yo'nalishga ega.

G'oyaviy-siyosiy yo'nalishda;

turkiy tilli davlatlar kengashiga a'zolari kiritish va unda yetakchilik qilish;

Markaziy Osiyoda yetakchi davlatlar ta'sirini cheklash;

ShHTga a'zo bo'lish;

Iqtisodiy yo'nalishda:

turk tovarlarini eksport qilish uchun bozor;

arzon ishchi kuchidan foydalangan holda mahsulot ishlab chiqarish;

iqtisodiyotning yirik tarmoqlarida monopollikni qo'lga kiritish;

Markaziy Osiyodan Yevropa bozorlariga to'g'ridan-to'g'ri kirish imkonini beradigan Rossiyadan alohida yagona energiya havzasini yaratish;

mintaqaning transport-logistika imkoniyatidan foydalanish.

Madaniy-gumanitar yo'nalishda:

Turkiya madaniyati va urf-odatini yoyish;

turk madaniy markazlari faoliyatini kuchaytirish;

turk media makonini kengaytirish;

Markaziy Osiyo davlatlari talabalarining Turkiyada tahsil olishlari uchun katta imkoniyatlar yaratish va stipendiyalarini oshirish orqali lobbi guruhlarini yaratish.

Xulosa o‘rnida quyidagilarni ta’kidlab o‘tish mumkin, Turkiyaning mintaqaviy davlatdan global darajadagi davlat maqomiga erishishida MO mintaqasi muhim rol o‘ynaydi. Turkiyaning 1990 -yillardan boshlangan MO mintaqasida aktor bo‘lishga intilishlari haligacha davom etmoqda. Bu maqsadlarga erishish uchun Turkiya o‘ziga “panturkizm” va “neousmonizm” g‘oyalarini asos qilib olgan. Biroq, Turkiya mazkur mintaqaga o‘rnashib olishi uchun Rossiya, Xitoy va Eron davlatlarining faol qarshiligiga uchraydi. Shunday bo‘lsada, Turkiya MO mintaqasini qo‘ldan chiqarmaslik uchun “yumshoq kuch” dan foydalanib kelmoqda.

Istiqbolda Turkiyaning Markaziy Osiyodagi strategik manfaatlari sifatida Yevropadagi raqobatga dosh berolmayotgan Turkiya tovarlari uchun MOning qulay bozorini egallash va mintaqaning neft va gaz, shuningdek, boshqa resurslarini eng arzon narxlarda tashib ketish maqsadlarini keltirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Эсанов Ж.У. Бугунги кунда Туркия ташқи сиёсий стратегиясининг ўзига хослиги. Маг. дисс. –Т., Ўз.Р. СТИБОМ, 2015.- 63-81 б
2. Нурсултанова Л. Интересы Турции в Центральной Азии. // Международный электронный научный журнал// edu.e-history.kz № 4(20) 2019
3. Керим Х. Особенности внешней политики Турции в Центральной Азии.// журнал Армия и общество// <https://cyberleninka.ru/article/> 2013;
4. Муминов А. Какие интересы преследует Турция в Казахстане и Центральной Азии? <https://camonitor.kz/> 15.05.2018.
5. Джакупов Т. Центральная Азия во внешнеполитической концепции Турции. научной статьи. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsentralnaya-aziya-vo-vneshnepoliticheskoy-kontseptsii-turtsii>. 2018
6. Муминов А. Какие интересы преследует Турция в Казахстане и Центральной Азии? <https://camonitor.kz> 15.05.2018.
7. Рустамов И.И. Взаимодействие России и Турции в регионе Средней Азии // Теории и проблемы политических исследований.//2018. Том 7. № 4А. С. 106-116
8. Ахмедов А.А. Туркиядаги ички сиёсий муаммолар ва уларнинг минтақадаги вазиятга таъсири. Дисс. –Т., 2017 - 51-60 б
9. “Turk Kengashi” rasman 2009-yilda tashkil etilgan xalqaro hukumatlararo tashkilot bo‘lib, 2021-yildan boshlab “Turkiy davlatlar tashkiloti” deb

nomlanadi.<https://www.meb.gov.tr/>

(422), 11:35,

08.03.2022

[https://abdigmen.meb.gov.tr/www/organization-of-turkic-](https://abdigmen.meb.gov.tr/www/organization-of-turkic)

states/icerik/21?utm_source=chatgpt.com. Murojbat etilgan sana: 2026-yil 20-fevral

10. Рустамов И.И. Взаимодействие России и Турции в регионе Средней Азии // Теории и проблемы политических исследований // 2018. Том 7. № 4А. С. 106-116
11. Кушкумбаев С.К. Турция и Центральная Азии: поиск оптимальной модели взаимодействия. // Материалы международной научной конференции. –Алматы. 2006. –С. 175.
12. “Azerbaijan-news” gazetasi 21 -Fevral 2026 yil kunidagi ma’lumotlar asosan. (12:46), https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/baki-tbilisi-ceyhan-kemeri-ile-dasinan-neftin-hecmi-aciqlanibnbnsbp-1768821224/380368?utm_source
13. Шустов А. Турция активизирует тюркский фактор в Центральной Азии. <https://www.ritmeurasia.org>